

Fuzuli Diyor ki: “Bin Diken Bir Gül İçin Sulanır”

Dursun Ali TÖKEL

Fuzuli'nin bir mısrasından yola çıkarak eğitim anlayışımızı etkileyecek sonuçlara ulaşabilir miyiz? Yüzyıllar önce yaşayan bir şair olan Fuzuli, bugünün modern eğitim kuramlarını geliştiren, uygulayan teorisyenlere acaba küçük de olsa bir kapı açabilir mi? Leyla ile Mecnun şairi, her gün onlarca insanla muhatap olan öğretmenlerimize farklı bir davranış zenginliği kazandırabilir mi?

Bugün dillerde Flaubert'in *Madam Bovary*'sinden esinlenerek terimleştirilmiş *Bovarizm* denen bir hastalık cinsi var. İnsanın tembel yanını ve bunun sakıncalarını izah için Gonçarov'un *Oblomov* romanından mülhem *Oblomovizm* denen tip anlatımı var. Freud, dünyaca ünlü psikanaliz kuramlarına ad verirken iki ünlü mitolojik hikâye kahramanını seçmişti: *Oidipus* ve *Elektra*. Sadece Kafka'nın adından yola çıkılarak kavramlaştırılmış *Kafkaesk* denen ve Kafka tarzı yazmayı anlatan bir edebî üslup var! Servantes'in *Don Kişot*'u neredeyse bütün dünya dillerinde bir roman kahramanı olmaktan çoktan çıktı; o artık belirli davranışları olan bir insan tipini izah için kullanılan kavram, terim, deyim oldu. Etrafınızda *Don Kişot* gibi, *Robinson* gibi insanlar dolaşiyor.

Geçenlerde, bütün dünyada en etkili psikolojik tedavi yöntemlerinden biri olan *Geşalt Psikolojisi* yaklaşımını okuduğumda şaşırıp kalmıştım. Kitabı Türkçede yazan kişi Geşalt'ın yaklaşımını anlatırken “Bu yöntemi en iyi anlatacak olan şu şiiirdir” deyip Ömer Hayyam'ın bir rubaisini veriyordu. O rubainin de esas fikri şu idi: İnsan “*ibn-i vakt olmalıdır!*”. Bu tabirin bugünlerdeki Latincesi kullanılıyor: “*Carpe diem!*” yani Türkçesi şu: “*Anı yaşa!*”

Biz neden Ömer Hayyam'dan veya daha doğrusu tasavvufun en etkili insan felsefesi olan *ibn-i vakt* anlayışından yola çıkarak bir davranış kuramı oluşturmadık da bir Alman bu kuramı geliştirdi ve hemen bütün dünyaya yaydı? Acaba “bizler zaten bu felsefe içinde yaşıyoruz, ama Batılılar bundan mahrumdu” diye mi? Veya “Kuramı ne yapacaksın, bizzat kendisini yaşıyoruz” diye mi? Tasavvufun dünya ve insan anlayışının zaten bizim milletimizin gündelik hayat felsefesi olması yüzünden mi?

Edebiyat Yap, Masal Anlat, Hikâye Olsun Bunlar,

Bırakma Bu Edebiyatları...

Edebî eserlerin insan diline sonradan kattığı pek çok kelime, deyim, terim, kavram bulunuyor. Bunun yanında kimi eserler pek çok bilim dalını terimce besliyor ve geliştiriyor. Hâl ve hareketlerimizi anlatmak için kitaplardan çıkıp dünyamıza girmiş pek çok zarfı, sıfatı kullanmaya devam ediyoruz. Sonuç: Edebiyat sadece edebiyat değildir.

Biz de edebî eserlerimizden yola çıkarak çeşitli konularda bize yeni açılımlar sağlayacak yaklaşımlar yakalayabilir miyiz? Bu soruya cevap verebilmemiz için edebiyat denen varlık alanına muhakkak başka bir gözle bakmamız gerekiyor! Dilimizde “bana edebiyat yapma, bana masal okuma, bırak bu edebiyatları, bana felsefe yapma, bırak bu hikâyeleri, geç efendim hikâye bunlar, yine edebiyat parçalıyorsun! vb. ifadeler maalesef bizim edebî eserlere yaklaşımımızı öylesine olumsuz bir şekilde etkiliyor ki yukarıdaki sorumuza olumlu cevap vermek neredeyse imkânsız.

Tamam, böyle bir kuram ortaya koymak için kimsenin vakti yok, edebiyatımızın böyle bir şekilde incelenmesine gerek yok! Ama bu yaklaşım biçimleri edebiyat varlığımızı tümüyle alaya alıyor, küçümsüyor ve onu sanki tamamen hayat dışı bir fantezi dünyası mertebesine indiriyor. Hele hele bahis konusu bir de divan şiiri olunca mesele daha vahim hâle geliyor. “Eski Türk medeniyetine karşı hiçbir ilgi duymayanların, bu ilgisizliklerini meşru göstermek için ileri sürdükleri birçok sebep vardır. Bunlardan biri, eskilerde bugün için değer taşıyan bir şey bulunamayacağı inancıdır. Acaba böyle midir?”¹

Bugünkü insanımızın divan şiirine bakıştaki yavanlığını ve konumu gereği anlayış pozisyonundaki mesafesini Murat Belge şu tespitiyle çok güzel ifade etmiş:

“Şiirin geleneği, şairlerin bireyselliğinden daha önemliydi. Gene de anlayan göz, farkı fark edebiliyordu. Bugün yan yana asılı on bakır tepsi üstündeki motifler bana birbirinin eşi gibi görünür, ama bakırcılığın uzmanı baktığında farklı üslupları, farklı dönemleri hemen seçer. İşte divan şiiri karşısında biz de birinci tepkiyi gösteriyoruz; ayrı şair mizaçlarını, dönemin özelliklerini kolay kolay fark edemiyoruz.”²

1 Mehmet Kaplan, “Bâki’den Beyitler ve Mısralar, Şiir ve Şâir I”, Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I, Dergah Yay., 5. baskı, İstanbul 1999, s. 191 (190-196).

2 Murat Belge, “Divan Şiiri Üstüne”, Gösteri dergisi, S.: 17, İstanbul 1982, s. 72.

Bu fark edemeyiş bizi divan şiiri karşısında *ukala* bir şekil de acayip de muktedir kılıyor: “Biz zaten bu edebiyatı biliyoruz. Daha doğrusu bilmeye gerek görmüyoruz; çünkü zaten bilinecek kayda değer bir şeyi yok!” Böyle midir?

Bir Şey Sadece O mudur?

Bir edebî eser, adıyla anılan belli bir tür veya şekil olmanın dışında bambaşka bir şeydir. Eserlerin *anlamı* yoktur; anlamları vardır! Eğer sadece bir anlamı olsaydı bir eser yüzyıllar boyunca okunup durmazdı. Hemen her eserde yazıldığı ve daha sonra da okunduğu çağa ve insana hitap eden bir yön vardır. Bu yönü bulup ortaya çıkarmak işi de o işle uğraşan bilim insanlarıdır. Bir edebî eser türüyle anılmanın dışında aynı zamanda başka bir şeydir de. Bir roman, felsefik bir bahis açan önemli bir kuram kitabı olabilir. *Don Kişot* sadece bir roman değil, modern Avrupa’nın kendisiyle başladığı kabul edilen, anlatıda Orta Çağ’ı bitirip Yeni Çağ’ı başlatan bir eserdir.

Yunus Emre sadece bir şair değildir. Pek çok konuda fetvalar veren bir hukukçu (fakih) gibi davranır. Mesela “*bir gönül kırdın ise bu kıldığın namaz değil!*” der. Bu, tam da bir fetvadır. Oysa fıkıh kitaplarında namazın şartları arasında *gönül kırmamak* diye bir başlık yoktur. O zaman Yunus Emre neye göre bu kadar rahat konuşabilmektedir? Okuyucunun ona bu konuda meşruiyet sağlayan hususu bilmesi gerekir. Eğer biz Yunus Emre’yi, Mevlana’yı, Niyazi Mısrî’yi ve sair kişileri sadece şair olarak görürsek çok şeyleri kaybedeceğiz demektir.

Nietzsche’nin “Ben psikanalizi Dostoyevski’den öğrendim!” dediği söylenir. Bu söz psikanalizmin kurucusu Freud’u psikanalist yapmaktan çıkarmadığı gibi bir romancı olan Dostoyevski’yi de psikanalist yapmaz: Peki bu sözün mazrufu nedir?

Bu sözler edebî eserlerin sadece edebiyat denen şeyle mahdut kalmaması gerektiğini yahut şu “şu türe girdiğine göre, o hâlde bu türdür” diye sınırlanmamasını, bir edebî eserin pek çok katmanlı ansiklopedik bir mahiyet alabileceğini göstermektedir. Italo Calvino, Borges’in hayli karmaşık bir kurgusu olan ünlü hikâyesi “Yolları Çatallanan Bahçe” için şunu söyler: “*Sonunda, okuduğumuzun, bir casusluk görüntüsü altında, felsefi bir öykü, hatta zaman fikri üzerine bir deneme olduğunu fark ederiz.*”³ Şimdi bu hikâye, bir casusluk öyküsü mü, felsefe metni mi, yoksa zaman üzerine bir deneme midir? Hem o hem bu; ne o, ne bu. Sonuç: Hepsi. Ama tabii ki okumayı bilene!

3 İtalo Calvino, *Klasikleri Niçin Okumalı*, (Çev: Kemal Atakay), YKY., İstanbul 2008, s. 260.

Buradan anlaşılmaktadır ki, bir şey sadece gördüğümüz o şey olarak bir şey değildir. Bakış açımızı, duruş pozisyonumuzu, algı düzeyimizi, anlayış çapımızı, idrak mesafemizi değiştirdikçe o şeylerin de aslında sadece anladığımız o şey olmadığını göreceğiz demektir.

Bana Bir Diken Verin!

Fuzuli'nin “Su Kasidesi”ni bilmeyen pek az okuyuzarımız vardır zannındayım. Peygamber aşkını, çölde susuz kalmış bir insanın suyu arayışındaki arzu gibi derin bir iştihakla anlatan bu şiirde bakış açımızı derinden etkileyecek pek çok ayrıntı vardır. Bendeniz bu yazıda, “Su Kasidesi”ndeki bir beyitten yola çıkarak eğitim anlayışımızla ilgili bazı konulara değinmek istiyorum. Beyit şu:

*Ârızın yâdıyla nemnâk olsa müjgânım nola
Zâyi olmaz gül temennâsıyla vermek hâre su*

Bir bahçeye gül dikme evrelerini kendisine zemin gönderme seçen bu beyitte, şair sevgiliyi hatırlayınca kirpiklerin ıslanmasının normal karşılanması gerektiğini, eğer gül elde edilecekse dikenlere su vermenin hiç de boş gitmeyen bir çaba olduğunu söylemektedir.

Beytin divan şiiri olarak açıklamasını bir yana bırakıyoruz, zira şu an amacımız bu değil. Biz beyitten ziyade ikinci mısra ve bunun anlam anaforsları üzerinde durmak istiyoruz. Önce ikinci mısranın anlam aşamalarını sırasıyla vermeye çalışalım:

Bir bahçıvan elinde dikenli bir fidan toprağa dikmektedir. Birisi bunu görür ve ne yaptığını sorar. Bahçıvan da “gül diktiğini” söyler. Güllerin yetiştiği ağacın başlangıçta nasıl bir şey olduğunu bilmeyen muhayyel kişi “Ne gül ağacı! Sen resmen diken dikiyor ve bir de saçma bir işle o dikenlere su veriyorsun. Hiç akıllı bir adam diken dalını dikip onları sulamak gibi boş bir işle uğraşır mı?” diye alay etmektedir. Buna karşılık bahçıvan “Gül ağaçlarının başlangıçta bir diken dalı olduğunu, bunu toprağa dikerek ve düzenli bir şekilde sulamak suretiyle güller açacağını ve bunun sabır işi olduğunu” söylemektedir. Gördüğünden başkasına inanmak istemeyen zahir ehli adam ise “bunca dikene su vermenin saçma bir iş olduğunda” ısrarcıdır, zira sonucu bilmemektedir. O, yapılan işi beyhude bir çaba olarak görmektedir. Yalandan yere emek harcandığı kanaatindedir. Ama bahçıvanın cevabı hayli dokunaklı ve hikmetlidir: “Eğer sonunda bir tek bile gül alacaksam yüzlerce dikene su vermekten asla çekinmem. Bir gül almak hayaliyle binlerce dikene su vermek katiyen boş bir çaba değildir. Bunca gayret akabinde elde edeceğimiz bir gül, her çabaya değecektir.”

Bahçivana katılırsınız veya katılmazsınız, bu sizin bileceğiniz bir iştir. Fakat bu mısranın anlamı sadece âşıkların sevgilileri anma ve kendilerini onlar için heba etme sadedinde mi zikredilmelidir? Bu mısradaki anlam yoğunluğu ödünç alınarak başka bir alanı anlamlandırmada kullanılamaz mı?

Bahçivan Öğretmen Müstakbel Güller Kim?

Fuzulî'nin bu beytini her okuyuşumda gözlerimin önüne hemen bir sınıf ortamı geliyor: Öğretmen sınıfta, gelecekte kim olacaklarını bilmediği yüzlerce öğrenciye seslenmektedir. Bu öğretmenin gül elde etmek hayaliyle diken sulayan bahçivandan ne farkı var? Öğrencilerin her biri bir gül verme namzedidir, ama şu anda dikenli bir dal gibidirler zira henüz gül verme çağları değildir.

Bu yaklaşım öğrenciye bakışı derinden etkiler. Zira hangi öğrencisinin gelecekte ne tür bir insan olarak karşısına çıkacağını bilmeyen öğretmen her öğrenciye *en güzel gülü verecek bir fidan* muamelesi yapacaktır. Onun işi bahçivan gibi dikmek, sulamak, çapalamak ve en uygun ortamı hazırlamaktır. Bunca diken arasında bir gün bir gül görürse bütün çabalarına değdiğini görecektir, çektiği bütün mihnet ve sıkıntıları unutacaktır.

Bu bakış tarzı aslında eğitimin nasıl bir uğraş olduğunu da göstermektedir: *Eğitim, bir gül almak umuduyla binlerce dikene su verme işidir.* Bahçivanlar, gözleri dikende değil geleceğin gülünde büyük bir sabır ve azimle dikenleri sulayacaklar; umutlarını asla yitirmeyecekler, her hâlükârda sabırlarının karşılık bulacaklarına inanacaklardır.

Öğrenci fakir olur, yoksul olur, yaramaz, hatta tembel olur, sınıfı asar, dersleri kırar, asi yaratılışlı, huysuz mizaçlı olur... Ne olursa olsun bunların hangisinden gül devşirileceğini kimse bilemez. Bahçivan seçkinci olmamalıdır, ayrımcı olmamalıdır. Köroğlu'nun efsanevi Kırat'ını seçen babası bu atı ilk aldığı anda cılız, kara kuru bir şeydir. Onu iyi bir at almaya gönderen Bolu Bey'i, getirilen zayıf, çelimsiz atı görünce kendisiyle alay edildiğini düşünür ve Köroğlu'nun babasına çok kızar. O da "efendim, görüntüye aldanmamalı! Bu hayvan iyi bir bakımla inşallah eşi benzeri olmayan bir at olacaktır" der ama zahire gözünü diken anlayışsız Bolu Beyi zavallı seysin gözlerine mil çektirir.

Edebiyat dünyamızın en önemli bilim insanlarından biri olan ve kitaplarıyla metin incelemelerinde önemli bir çıkır açan rahmetli Prof. Dr. Mehmet Kaplan hoca bahsettiğimiz bu ayrıntıya şair Baki'yi anlattığı bir yazısında çok güzel bir örnekle dikkat çekiyor:

"1526 yılında İstanbul'da doğan Bâkî, fakir bir müezzinin oğluydu. Çocukluğunda saraç çıraklığı yaptı. İçindeki öğrenme aşkı ile medreselerde okudu. Büyük bir şair oldu. Padişahların sarayına girmekle beraber, bir halk çocuğu olduğunu unutmadı. Padişahların otoritesi ve göz kamaştırıcı mevkii onu hiç bir zaman ezmedi. O, sade ve basit bir insanın da mesut olabileceğine ve insanlığa hizmet edebileceğine inandı. 1600 yılında dünyaya gözlerini kapayan Bâkî, güzel şiirler söyledi. Bu yazıda zikredilen beyitler onun devrini aşan, beşerî ve ebedî duygu ve düşüncelere yükselebileceğini gösteriyor."⁴

Baki'nin fakir bir aileden geldiğini söyleyen Mehmet Kaplan da, "Eskişehir'den geçen demiryolu dolayısıyla eski önemini kaybeden Sivrihisar'da ailesini geçindiremez, hemen her gece evine 'bugün de ahz u ita yoktu' şikâyetiyle dönen"⁵ fakir bir babanın oğludur. Saraç çıraklığı yapan Baki gibi kendisi de fakir kulübelerindeki hayatın geçimini temin için pek çok iş yapmıştı, oturdukları evi yapmak dâhil! "Yaz tatillerinde fırıncı ve kunduracı çıraklığı yapar"⁶dı. "Porsuk nehrinin ötesinde, demiryolu istasyonuna yakın, tek katlı kerpiç bir evde otururduk. Evin kerpicini bütün aile biz kırmış, kesmiş ve kurutmuştuk. Gece yaraları istasyona gider, süt, simit, ekmek veya köpük taşı satardım."⁷

Kaplan, tıpkı Baki için kurduğu cümlelerde olduğu gibi derin bir ilim aşkıyla doluydu. O mütevazı kasaba köşelerinde halk hikâyeleri, Nasrettin Hoca fıkralarını dinleyerek büyür. Eskişehir Halkevi Kütüphanesinde hayatında bambaşka maceralar açacak olan okuma çılgınlığına bürünür. "Sıcak, aydınlık, sessiz, hatta kendisine ait bir masaya sahip olduğu bu kütüphanede, ömrü boyunca en değerli ve sadık dostları olan kitaplarla kaynaşır ve oradaki hemen bütün eserleri okur."⁸ Onun için kütüphanede okuma bir fantezi değildir, bir boş zaman değerlendirmesi değildir, bir tutku ve istiğrak hâlidir ve kütüphaneyi şöyle tanıtır: "Benim gibi fakir, evlerinde kitap, masa, soba olmayan Anadolu çocukları için, kütüphane okul kadar, hatta okuldan da mühim bir saadet ülkesidir."⁹

Mehmet Kaplan'ın ileride bu derece semereli güller vereceğini acaba öğretmenleri biliyor muydu? Bilip bilmemesi önemli değil, önemli olan öğretmenin her öğrencisini bu gözle görmesidir. Tarihe veya günümüze baktığımızda böylesi

4 Mehmet Kaplan, agy.

5 Zeynep Kerman-İnci Enginün, *Mehmet Kaplan Hayatı ve Eserleri*, Dergah Yay., İstanbul 2000, s. 14.

6 _____, *Mehmet Kaplan Hayatı ve Eserleri*, s. 14.

7 Mehmet Kaplan, *Sevgi ve İlim*, Dergah Yay., İstanbul 2002, s. 19.

8 Zeynep Kerman-İnci Enginün, *Mehmet Kaplan Hayatı ve Eserleri*, s. 15.

9 _____, *Mehmet Kaplan Hayatı ve Eserleri*, s. 16. Bu paragrafları daha önce bu konuda yazdığımız bir yazımızdan aldık. Bkz: Dursun Ali Tökel, "Mehmet Kaplan'ın Dilinden Bâkî, Bâkî'nin Dilinden Mehmet Kaplan", *Dergah*, S.: 169, Mart 2004, s. 10-11, 19.

insanlardan o kadar çok sayıda göreceğiz ki... Bir de öğretmenlerinin sabırsızlığı, ayrımcılığı, anlayışsızlığından daha gül verme çağlarına bile ermeden susuzluk yüzünden kuruyup giden nice güller var!

Öğretmenlik mesleği için “peygamberlik mesleği” derler. Peygamberlerin ümmetlerini seçme hakları yoktu. Filanca kavme gönderilir ve onları hakka davetle görevlendirilirlerdi. Peygamberimizi düşünüyorum. Belki de dünyanın en vahşi kavimlerinden birine gelmişti. Kendi öz evladını diri diri toprağa gömmekten çekinmeyen insanlardı muhatabı. O da -Fuzuli’nin deyimiyle- bir bahçivandı. Kendisine emanet edilen gülleri suladı ve o vahşi dikenlerden ne güller neşet etti, ne güller!

Her ne zaman derse girsem hep aklıma Fuzuli’nin bu mısrası gelir. Kendimi o bahçivanın yerine koyarım. Yıllar sonranın gül açma ihtimali olan güllerine su veriyoruz. Onlardan şikâyet hakkımız yok. Şikâyet zaten aciz insanların işidir. Şikâyet yok ama hikâyet var. Elimizdeki malzeme budur, şuna bakacağız: Bu malzemedен ne kadar latif güller derleyebiliriz?

Fuzuli “Su Kasidesi”nin bir başka beytinde şöyle diyor:

*Hâk-i payine yetem der ömrlerdir muttasıl
Başını taştan taşa urup gezer âvâre su*

Su, senin ayağına ulaşmak için bütün bir ömrü boyunca başını taştan taşa vurarak geziyor. Öğretmenlik tam da böyle olmalı demek ki: İnsanlığa eşsiz kollar sunacak gülleri yetiştirmek için bahçe bahçe, bağ bağ gezerek hayatlarını feda eden insanların mesleği.